

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ МАГІСТРІВ – МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

BUILDING THE INDIVIDUAL EDUCATIONAL TRAJECTORY OF MASTERSTUDENTS – FUTURE EDUCATION MANAGERS THROUGH PROFESSIONAL TRAINING

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки менеджерів освіти – формуванню й упровадженню індивідуальної освітньої траєкторії. Зазначену проблему розглянуто на прикладі професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Менеджмент. Управління закладом загальної середньої освіти», що здійснюється в Маріупольському державному університеті. Основна увага зосереджується на розкритті сутності індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів магістерського ступеня в межах чотирьох етапів професійної підготовки (адаптаційного, інформаційно-когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивно-оцінювального). Адаптивний етап передбачає «входження» здобувачів вищої освіти в неперервний процес професійної підготовки, їхню адаптацію до умов організації та здійснення цього процесу, формування ціннісно-мотиваційних цілей освітньої діяльності; формування потреби в постійному особистісному та професійному само-розвитку. Інформаційно-когнітивний етап передбачає побудову цілісного образу професійної поведінки менеджерів освіти шляхом засвоєння системи знань про освітній менеджмент і суміжних наукових знань. Операційно-діяльнісний етап передбачає формування актуальних управлінських умінь. На рефлексивно-оцінювальному етапі здійснюється саморефлексія професійної поведінки менеджера освіти, контроль, оцінювання результатів його діяльності, визначення напрямів діяльності на якісно новому рівні. Зазначено, що індивідуальна освітня траєкторія вибудовується на основі вхідного тестування на початку навчання й реалізується у співробітництві з викладачем завдяки: діагностуванню, участі у тренінгу з метою побудови індивідуальної програми управлінського розвитку; упровадженню різноманітних за складністю завдань до семінарів та індивідуальних навчально-дослідних завдань; запровадженню обов'язкового та вибіркового модулів безперервної виробничої практики, що враховують управлінський досвід здобувача вищої освіти; їх залученню до участі в дискусійних платформах у межах науково-методичних семінарів; презентації власного управлінського досвіду.

Ключові слова: індивідуальна освітня траєкторія, професійна підготовка, менеджер освіти, освітньо-професійна програма.

In the focus of the article is one of the challenging issues of training education managers – creation and introduction of the individual educational trajectory. The problem is considered in terms of higher education seekers' professional training in the specialty "Management. Management of the Institution of General Secondary Education" at Mariupol State University. The emphasis is put on revealing the essence of the individual educational trajectory of master's degree-seeking students through four stages of professional training (adaptational, information and cognitive, operational and activity-based, reflexion and evaluation-based). The adaptational stage involves the "entry" of higher education students into a continuous process of professional training, their adaptation to the conditions of its organization and realization, the development of value and motivation-based goals of educational activity; molding the need for constant personal and professional self-development. The information and cognitive stage enables to create the holistic image of education managers' professional behavior through the acquisition of knowledge about educational management and related scientific knowledge. The operational and activity-based phase aims at developing relevant management skills. At the reflexion and evaluation-based stage the self-reflection of the education manager's professional behavior, control, evaluation of activity results, determination of activity areas are carried out at a new level.

The study demonstrates that the individual educational trajectory is built on the basis of entrance testing at the beginning of training and is performed in cooperation with the teacher through diagnostics, participation in training aimed at creating an individual program of management development; application of multi-level tasks for seminars and individual research work; introduction of compulsory and elective modules of continuous workplace practice that take into account the managerial experience of the higher education degree-seekers; their involvement in discussion platforms in the framework of scientific and methodological seminars; presentations of their own managerial experience.

Key words: individual educational trajectory, professional training, education manager, professional education program.

УДК 378.4.091.31–059.1:51 (477)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-1-26>

Задорожна-Княжницька Л.В.,
докт. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та освіти
Маріупольського державного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. Якість професійної підготовки керівників закладів загальної середньої освіти у вітчизняній освітній галузі зорієнтована на європейський вимір, де визначальними є готовність майбутніх фахівців до самостійного оволодіння знаннями, їхнього самовдосконалення й саморозвитку; індивідуалізація освітніх програм на основі врахування можливос-

тей, інтересів і здібностей здобувачів вищої освіти. З-поміж основних тенденцій розвитку вищої освіти в Україні, якими є інтернаціоналізація та диверсифікація освітніх програм, індивідуалізація професійної підготовки набуває все більшої ваги та значущості.

Зазначену тенденцію чітко відображено в наріжних для розвитку освіти документах,

зокрема в Законі України «Про освіту» (2017 р.), де визначено, що індивідуальна освітня траєкторія являє собою персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їхньої складності, методів і засобів навчання [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема проєктування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії не є новою для педагогічної теорії та практики. Різні аспекти індивідуалізації навчання розглядали у своїх роботах Ю. Бабанський, О. Воронцов, А. Кирсанов, Т. Ковальова, М. Махмутов, К. Олександрова, Г. Прозументова, Е. Рабунський, Н. Рибалкіна, О. Тубельський, А. Хуторський, І. Якиманська, Є. Ямбург та ін.

Проблему індивідуалізації освітнього процесу в закладах вищої освіти висвітлюють у своїх дослідженнях А. Богопольський, В. Володько, М. Солдатенко, В. Гашимова, Н. Завізна, Л. Смально, Т. Некрасова, Г. Коберник, М. Мартинович, Т. Мішковська, Н. Соловйова, А. Стеблецький та ін. Сутність та умови реалізації індивідуального підходу розкрито С. Овчаровим, М. Сосяк, І. Шайдур, А. Кирсановим та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до проблеми індивідуалізації професійної підготовки, у вітчизняній науці немає досліджень, у яких би цілісно розглядалися проблеми розроблення й упровадження індивідуальних освітніх траєкторій для здобувачів вищої освіти. З огляду на зазначене, виникає суперечність між потребою майбутнього фахівця в індивідуальному освітньому та професійному розвитку під час навчання і відсутністю механізму його реалізації. Особливо гостро ця проблема постає в контексті професійної підготовки менеджерів освіти, оскільки здобувачами вищої освіти за спеціальністю «Менеджмент. Управління закладом загальної середньої освіти» стають як особи, які не мають досвіду педагогічної діяльності, управлінської і поготів, так і чинні керівники закладів освіти зі значним управлінським стажем.

Наявність зазначеної суперечності зумовлює необхідність наукового обґрунтування і практичної реалізації можливостей розвитку індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх фахівців, зокрема у сфері освітнього менеджменту, під час професійного навчання.

Мета статті – розкриття й обґрунтування умов організації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти магістерського ступеня за спеціальністю «Менеджмент. Управління закла-

дом загальної середньої освіти» на прикладі Маріупольського державного університету.

Виклад основного матеріалу. У наукових джерелах поняття «індивідуальна освітня траєкторія» є широко вживаним. Зазначене поняття розглядається сучасними науковцями як:

– власний шлях реалізації особистого потенціалу кожного учня в освіті (А. Хуторський) [8];

– прояв стилю навчальної діяльності кожного здобувача освіти, який залежить від його мотивації, здатності до самостійного навчання, здійснюється у співпраці з педагогом і зорієнтований на створення умов для самовираження особистості здобувача освіти за обов'язкового досягнення поставлених цілей навчання (А. Гаязов) [1];

– певна послідовність елементів навчальної діяльності кожного здобувача освіти, що стосується реалізації власних освітніх цілей, які відповідають здібностям, можливостям, мотивації, інтересам здобувача (Н. Суртаєва) [7];

– цілеспрямована освітня програма, що забезпечує студентів позиції суб'єкта вибору, розроблення, реалізації освітнього стандарту за надання викладачем педагогічної підтримки, самовизначення і самореалізації (Т. Коростіянець) [5];

– обраний здобувачем освіти за власним бажанням і під власну відповідальність рух до досягнення, визначеного стандартом освіти, рівня професійної компетентності, що здійснюється за постійної педагогічної підтримки та контролю, у процесі якого відбувається його творча самореалізація, прояв і розвиток сукупності особистісних якостей, відповідно до індивідуального освітнього маршруту (І. Каньковський) [4].

Отже, індивідуальна освітня траєкторія являє собою персональну програму формування здобувачем вищої освіти професійної компетентності, що відповідає його віку і здібностям, інтересам, мотивації, індивідуальним психо-дидактичним особливостям, яка спроектована на основі освітньої програми підготовки фахівця.

Побудова індивідуальних освітніх траєкторій базується на системі таких компонентів:

1) цінності як орієнтири для самореалізації, прояву і розвитку своїх особистісних якостей, здійснення індивідуального призначення;

2) мотиви, що визначають зацікавленість здобувачів вищої освіти в результативності навчання, задоволення нею; зацікавленість викладача в розвитку студентів, задоволення від спілкування з ними;

3) норми, що лежать в основі розуміння здобувачами вищої освіти відповідальність за своє навчання, формування їхньої належної позиції як суб'єкта освітньої діяльності та майбутнього професіонала;

4) мета, що уособлює спрямованість на оволодіння основами загальнолюдської та професійної культури і ключовими компетентностями (ціннісно-

сміслова, інформаційна, пізнавальна, комунікативна тощо), усвідомлення викладачем права здобувача вищої освіти на особистісні освітні цілі;

5) позиції учасників освітнього процесу (педагог створює умови для самостійного вчення, взаємне партнерство викладача і здобувача освіти тощо);

6) форми і методи як демократичні, динамічні форми організації освітнього процесу, їх доцільне поєднання з акцентом на самостійну роботу здобувачів освіти;

7) засоби (традиційні підручники доповнюються ресурсами інформаційно-телекомунікаційних систем і засобів масової інформації);

8) контроль і оцінка, що передбачає зміщення акценту на самоконтроль і самооцінку здобувачів освіти [2].

О. Нещерет, розглядаючи проблему розроблення індивідуальних освітніх траєкторій, акцентує увагу на трьох етапах їх створення. Перший етап являє собою психолого-педагогічне вивчення особистісних особливостей, потреб, інтересів, запитів студентів. Він передбачає здійснення аналізу результатів і виявлення здобувачів вищої освіти, у яких є проблеми у вивченні дисциплін, здібних студентів, а також проведення діагностики їхньої здатності працювати в режимі індивідуальної програми. Другий етап являє собою розроблення змісту самої програми за визначеними напрямками, ознайомлення здобувачів вищої освіти з нею, обговорення форм роботи. У межах третього етапу здійснюються моніторинг і корекція індивідуальної освітньої програми [6].

У розробці індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів магістерського ступеня за спеціальністю «Менеджмент. Управління закладом загальної середньої освіти», яка діє в Маріупольському державному університеті, ми послуговувалися висновками вітчизняних та закордонних науковців щодо сутності й особливостей побудови індивідуальної освітньої траєкторії, що виявляється у виборі здобувачем вищої освіти змісту, цілей, методів і засобів навчання відповідно до його інтересів, здібностей та мотивації на кожному з етапів професійної підготовки: адаптаційному, інформаційно-когнітивному, операційно-діяльнісному, рефлексивно-оцінювальному. Розташування зазначених етапів будується за логікою освітнього процесу і діяльності педагога, який управляє цим процесом.

Адаптивний етап передбачає «входження» здобувачів вищої освіти в неперервний процес професійної підготовки, їх адаптацію до умов організації та здійснення цього процесу, формування ціннісно-мотиваційних цілей освітньої діяльності; мотивування та стимулювання здобувачів вищої освіти до опанування професійних знань і вмій; формування потреби в постійному особистісному й професійному саморозвитку, усвідомлення

ними мотивів належного виконання професійного обов'язку як такого, що реалізує смислоутворювальну функцію в самостійній управлінській діяльності. Розроблення індивідуальної траєкторії професійної підготовки здобувача вищої освіти є важливою складовою частиною адаптаційного етапу. Така траєкторія розробляється за результатами вхідної діагностики та з урахуванням досвіду управлінської діяльності здобувача магістерського ступеня, професійних та освітніх потреб і запитів.

Інформаційно-когнітивний етап передбачає формування у здобувачів вищої освіти цілісного образу професійної поведінки менеджерів освіти шляхом засвоєння знань про:

- цілі та завдання, об'єкт і предмет управлінської діяльності, її категорії, закономірності, принципи, форми та методи;
- основні нормативні документи, що визначають діяльність закладу освіти;
- зміст професійного обов'язку менеджерів освіти, сутність його професійної відповідальності;
- умови організації оптимального управління закладом освіти;
- роль рефлексії в управлінській діяльності;
- пріоритетні стратегії, шляхи, форми професійного самовдосконалення менеджерів освіти тощо.

Операційно-діяльнісний етап передбачає формування актуальних управлінських умінь (обирати ефективну стратегію управління закладом освіти, взаємодії з його партнерами, стейкхолдерами, громадськістю; здійснювати грамотний кадровий менеджмент; визначати допустимі дії в межах власної управлінської поведінки; використовувати раціональні способи регулювання управлінських відносин; усвідомлювати відповідальність за діяльність закладу освіти, захищати і впроваджувати відносини в управлінській діяльності відповідно до правових і розпорядчих принципів законності; організовувати продуктивну діяльність та спілкування у трудовому колективі, створювати психологічно комфортне середовище закладу освіти тощо).

Рефлексивно-оцінювальний етап передбачає саморефлексію освітньої та професійної діяльності менеджера освіти, контроль і оцінювання результатів, визначення її напрямів на якісно новому рівні. На цьому етапі доцільно використовувати технології проблемного, активного та креативного навчання, різноманітні види, форми і методи контролю, самоконтролю і взаємоконтролю.

Індивідуальні освітні траєкторії здобувачів магістерського ступеня вибудовуються на основі вхідного тестування на початку навчання й реалізуються у співробітництві з викладачем завдяки:

- участі здобувачів у тренінгу з метою побудови індивідуальної програми управлінського розвитку в межах професійної підготовки на другому рівні вищої освіти;

**Реалізація індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти
за етапами професійної підготовки**

Зміст діяльності	Семестр
1. Адаптаційний етап	
Участь у вхідному діагностуванні з метою визначення рівня сформованості професійної компетентності.	1
Участь у тренінгу з метою побудови індивідуальної освітньої траєкторії професійної підготовки здобувача вищої освіти.	
Участь у науково-методичному семінарі «Педагогічна майстерня керівника закладу освіти» з метою формування первісних уявлень про особливості професійної діяльності менеджера освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа».	
2. Інформаційно-когнітивний етап	
Опанування змісту нормативних навчальних дисциплін, що забезпечують формування і розвиток мотиваційно-ціннісної сфери здобувача вищої освіти, професійної спрямованості його особистості («Управлінська деонтологія», «Психологія управління», «Акмеологія управління»), виконання різнорівневих завдань для самостійної роботи й індивідуального навчально-дослідного завдання за обраним видом.	1–2
Опанування змісту нормативних навчальних дисциплін, що забезпечують знання нормативно-правових аспектів діяльності закладу освіти, його адміністративних проблем, взаємодії з учасниками управлінського процесу, усвідомлення посадових вимог у контексті забезпечення національних освітніх стандартів, індивідуальної, спеціальної та інклюзивної освіти («Трудове та контрактне право в освіті», «Управління початковою освітою»), виконання різнорівневих завдань для самостійної роботи й індивідуального навчально-дослідного завдання за обраним видом і темою.	1–2
Опанування змісту нормативних навчальних дисциплін, що забезпечують знання контексту діяльності закладу освіти за різних соціально-економічних та соціально-культурних обставин («Теорія і практика управління в освіті», «Менеджмент організацій», «Історія управління освітою в Україні»), виконання різнорівневих завдань для самостійної роботи й індивідуального навчально-дослідного завдання за обраним видом і темою.	1–2
Опанування змісту варіативних навчальних дисциплін, що забезпечують формування і розвиток мотиваційно-ціннісної сфери здобувача вищої освіти («Самоменеджмент керівника», «Психологія конфлікту», «Інноваційна діяльність керівника»), виконання різнорівневих завдань для самостійної роботи й індивідуального навчально-дослідного завдання за обраним видом і темою.	2–3
Опанування змісту варіативних навчальних дисциплін, що забезпечують знання нормативно-правових аспектів діяльності закладу освіти, його адміністративних проблем, взаємодії з учасниками управлінського процесу, усвідомлення посадових вимог у контексті забезпечення національних освітніх стандартів, індивідуальної, спеціальної та інклюзивної освіти («Іміджологія», «Піар-технології та реклама в галузі освіти» тощо), виконання різнорівневих завдань для самостійної роботи й індивідуального навчально-дослідного завдання за обраним видом і темою.	2–3
Опанування змісту варіативних навчальних дисциплін, що забезпечують знання контексту діяльності закладу освіти за різних соціально-економічних та соціально-культурних обставин («Маркетинг освітніх послуг», «Соціологія управління», «Регіональні проблеми управління освітою» тощо), виконання різнорівневих завдань для самостійної роботи й індивідуального навчально-дослідного завдання за обраним видом і темою.	2–3
Участь у тренінгу з метою перевірки результативності індивідуальної програми професійного розвитку в межах професійної підготовки на другому рівні вищої освіти.	2
Участь у «Педагогічній майстерні керівника закладу освіти» з метою розвитку уявлень про різні аспекти професійної діяльності менеджера освіти.	3
3. Операційно-діяльнісний етап	
Виконання завдань обов'язкового або вибіркового модуля виробничої практики з атестації педагогічних кадрів.	2
Виконання завдань виробничої (інспекторсько-методичної) практики.	3
Участь у «Педагогічній майстерні керівника закладу освіти», презентація досвіду управлінської діяльності.	2–3
Участь у тренінгу з метою узагальнення результатів виконання індивідуальної програми управлінського розвитку в межах професійної підготовки на другому рівні вищої освіти та формування рекомендацій здобувачам магістерського ступеня першого року навчання.	3
4. Рефлексивно-оцінювальний етап	
Самодіагностика за запропонованими методиками.	3
Участь у вхідному діагностуванні з метою визначення рівня сформованості управлінської компетентності.	3

– упровадженню різнорівневих за складністю завдань до семінарів та індивідуальних навчально-дослідних завдань;

– запровадженню обов'язкового та вибіркового модулів безперервної виробничої практики, що враховують управлінський досвід здобувача вищої освіти;

– залученню здобувачів вищої освіти до участі в дискусійних платформах у межах науково-методичних семінарів;

– презентації власного управлінського досвіду, а також його збагачення через взаємодію зі стейкхолдерами та партнерами освітньої програми.

Реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти за етапами професійної підготовки менеджерів освіти в Маріупольському державному університеті відображено в таблиці 1.

Описані вище етапи тісно пов'язані один з одним. Так, озброєння здобувачів вищої освіти інтегрованими знаннями з теорії та практики управління закладами освіти, їх інтеріоризація сприяє усвідомленому виробленню управлінських умінь і навичок, опануванню досвіду управлінської професійної діяльності, формуванню особистісно значущих мотивів і професійних цінностей, що, у свою чергу, актуалізують отримані здобувачем вищої освіти знання.

Висновки. Отже, індивідуальна освітня траєкторія в магістрів – майбутніх менеджерів освіти забезпечує ефективне управління процесом професійної підготовки, реалізацію її структурних компонентів на індивідуальному рівні, пов'язана зі специфікою змісту, засобів, форм і методів освітнього процесу та практичною підготовкою менеджерів освіти в університетах, відображає особистісні особливості кожного здобувача вищої освіти, забезпечує створення освітнього серед-

овища, що сприяє формуванню професійної компетентності останніх.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в обґрунтуванні організаційно-методичних і психолого-педагогічних умов розроблення й упровадження індивідуальних освітніх траєкторій для здобувачів магістерського ступеня за спеціальністю «Менеджмент. Управління закладом загальної середньої освіти» на рівні кожної з навчальних дисциплін, передбачених освітньо-професійною програмою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гаязов А. Индивидуальные траектории образования личности. URL: www.raop.ru/content/otdelenie-psihologii-i-fiziol/ (дата звернення: 08.01.2020).
2. Годаванюк Т. Індивідуальне навчання у вищій школі : монографія. К. іїв : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2010. 160 с.
3. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145–VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html (дата звернення: 02.01.2020).
4. Каньковський І. Індивідуальні освітні траєкторії як необхідність сучасного процесу професійної підготовки фахівця. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2013. Вип. 4. С. 62–65.
5. Коростіянець Т. Індивідуальна освітня траєкторія – освітня програма студента. *Науковий вісник Донбасу : електронне наукове фахове видання*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_1_18.pdf (дата звернення: 08.01.2020).
6. Нещерет О. Організація індивідуальних освітніх траєкторій навчання в університеті. *Фізико-математична освіта : науковий журнал*. 2017. Вип. 3 (13). С. 116–119.
7. Суртаева Н. Педагогические технологии. Санкт-Петербург : Экспресс, 2008. 250 с.
8. Хуторской А. Методика личностно ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному? Москва, 2005. 383 с.